

27/04/2023

Assistents: Marta Ribera (DESC), Alejandra Durán (CicRA + Taula per Colòmbia), Alfredo Palomera (DESC), Nelson Garzón (Comisión de Defensa de Derechos Humanos de la Comunidades Indígenas de Colombia), Alberto (Alternativa i Intercanvi amb Pobles Indígenes), Miquel (Alternativa i Intercanvi amb Pobles Indígenes), Sara Tunyi (Entrepueblos), Justino Piaguage (Nacionalidad Siekopai), Júlia Martí (ODG)

Objectiu de la sessió: Compartir com treballem amb la naturalesa com a subjecte de drets, repassar d'on venen i que declaratòries s'han fet a l'Equador, Colòmbia i l'Estat espanyol, i compartir quins reptes i possibilitats li veiem en els nostres àmbits de treball.

1. PRESENTACIONS

2. EL CAS DE L'EQUADOR I DE CHEVRON

En Justino Piaguage pertany a la comunitat Siekopai. Des de la cosmovisió Siekopai, que és un dels diversos pobles indígenes de l'Amazones, part del llegat cultural que s'ha heretat és la relació amb un grup d'éssers espirituals d'una altra dimensió, amb els quals es manté una comunicació. Aquesta comunicació es representa de maneres diverses: en concret, el clan Piaguage té una relació i un vincle directe amb els ocells. **La lluita pel reconeixement dels drets col·lectius per part de comunitats indígenes ve de voler que es reconeguin aquestes maneres de pensar.**

Després de les pressions del moviment indígena, es reconeix en la Constitució equatoriana en l'art.1 el caràcter plurinacional de l'estat, que comporta un reconeixement d'aquestes maneres de pensar de les nacions originàries, així com **l'aplicació de justícia en funció d'aquestes nacions**. Per tant, es reconeix el pluralisme jurídic.

Malgrat aquests reconeixements, la interculturalitat continua sent vista com una diferenciació entre nacions més «elevades» que les «altres», sent aquestes últimes les comunitats indígenes.

Dins de la Constitució equatoriana es reconeixen 21 drets col·lectius. **En els drets col·lectius es reconeix aquestes cosmovisions diferents, aquesta interrelació amb la naturalesa**, per exemple

L'Equador continua tenint una forta mirada extractiva cap a l'Amazònia (per cautxú, cotons, pells i, últimament, petroli). Aquesta mirada extractivista ha portat a empreses a explotar la selva, i d'aquí surt el cas de Chevron, que segueix sense pal·liar pels seus danys. Actualment, les transnacionals no estan complint amb la seva responsabilitat ambiental, social, cultural o econòmica, i les comunitats continuen patint els efectes i busquen justícia per al compliment de la sentència nacional.

Ara com ara, **els drets reconeguts en la Constitució sí que han servit per a frenar algunes accions**. Gràcies a la consulta prèvia lliure i informada, s'han derogat algunes concessions d'hidroelèctriques i mineres al país, així com l'ampliació de l'explotació petrolera. Sota la tutela del dret de la naturalesa, es pot defensar la selva d'alguns projectes extractivistes. **Sota la tutela del dret de la naturalesa, es pot defensar la selva d'alguns projectes extractivistes.**

El dret a la naturalesa és un bon avanç, però encara ha d'avançar-se molt més, buscant la sintonia dels pobles cap a la naturalesa, tenint una mirada «pluriversa». Per exemple, la mirada de la nació Siekopai compta amb tres pilars importants: 1) cap a dins (l'inframon); 2) cap al món intermedi; i 3) cap al món superior. La **mirada occidental només veu una d'aquestes tres capes, que no ens serveix per a entendre els drets de la naturalesa.**

Per a l'elaboració de les polítiques socials de la comunitat, els savis es connecten i dialoguen amb aquestes altres realitat, demanant permís, i a partir d'aquí de poden establir prohibicions que es tradueixen en **decisions col·lectives, acords socials.** I els drets de les naturalesa són avanços importants, però no suficients, és necessari donar una altra mirada a aquestes realitats, i no cal mirar-los per pegats, sinó en la seva forma integral, a aquesta pluriversitat.

Preguntes:

- EL CAS CHEVRON S'HAURIA RESOLT DIFERENT D'HAYER-SE SUCCEÏT DESPRÉS DEL CANVI CONSTITUCIONAL?

El Cas Chevrón va servir de base per a reaccionar, va donar un canvi de mirada que va servir a les assemblees constituents perquè es reconeguessin uns certs drets de la naturalesa.

Si s'haguessin donat les vulneracions de Chevron després de tenir una legislació ambiental forta, probablement s'haurien pogut parar durant els anys que es realitzaven les descàrregues tòxiques. El problema és que en la vida real, els impactes de Chevrón continuen vigents, fins i tot amb les legislacions actuals. No hi ha hagut restauració ambiental, social ni cultural.

En aquest sentit, en l'Estat espanyol, la novetat que pot representar la personalitat jurídica de la naturalesa és que davant danys ambientals ja fets (com en la Mar Menor), es poden impugnar les concessions administratives, els contractes, etc., que estiguin ocasionant aquests danys pel que teòricament es pot actuar contra accions contaminants **de forma molt més ràpida.**

- ELS SISTEMES DE DEFENSA PROPIS PER ALS POBLES INDÍGENES TÉ ELS MATEIXOS MECANISMES QUE ELS SISTEMES DE DEFENSA DE LA RESTA DE DRETS?

La justícia indígena té el mateix nivell que la justícia ordinària en el paper, que funcionen de manera separada, però en la realitat no hi ha mecanismes de coordinació entre aquests dos tipus de justícia.

Quan s'exigeix l'exercici de la justícia indígena i els mecanismes de coordinació, hi ha una contraposició, hi ha una mirada que la justícia indígena és inferior a l'ordinària. Els mecanismes de coordinació difereixen dels sistemes de governança dels pobles indígenes, de les formes de decisió col·lectiva. Li està faltant a l'estat el diàleg intercultural perquè es doni aquest equilibri de justícia.

3. CAS DE COLÒMBIA, SOBRE EL REONEIXEMENT DE LA PERSONALITAT JURÍDICA DE LA NATURALESA A COLÒMBIA. QUINS EFECTES HA TINGUT PER A FRENAR PROJECTES EXTRACTIUS?

Colòmbia té una condició excepcional. El reconeixement de la naturalesa com a subjecte de dret va seguir una via judicial, emparats en la Constitució Política del 91, i no constitucional com a l'Equador o a Bolívia.

El 1r antecedent és del 2016, quan es declara la personalitat jurídica del Riu Atrato per la seva importància per a les comunitats riberenques, i els impactes de mineria, desforestació, etc., que enfrontava. La cort constitucional **fa una declaratòria de personalitat jurídica emparant els drets bioculturals de les comunitats riberenques, protegint l'ecosistema.**

A partir d'aquesta declaratòria, i ja en el mateix any, li segueixen altres tribunals que declaren altres espais i ecosistemes com a subjectes de dret, incloent tota l'Amazònia Colombiana. Sempre tenint en compte l'equitat generacional, perquè cal preservar els ecosistemes amb base en la justícia intergeneracional. En concret, la declaratòria de la personalitat jurídica de l'Amazònia es basa en els drets dels nens i nenes.

Preguntes:

- QUIN ÚS SE LI ESTÀ DONANT PER PART DE LES COMUNITATS A AQUESTES DECLARATÒRIES, ALS DRETS DE LA NATURALESA?

Les comunitats desconeixien les declaratòries de l'Amazones com a subjecte de dret (per un desacoblament entre els governs i les comunitats). Sense saber d'aquesta declaratòria o dels sistemes de justícia pròpia, no existeix la possibilitat d'emprar aquestes eines legals per a defensar els territoris.

Les comunitats andines al país tenen processos més consolidats que les amazòniques, esperem que en els pròxims anys es vegin més declaratòries d'aquestes zones del país, i que es facin **declaratòries de subjectes de drets ancestrals, també des dels sistemes jurídics propis de les comunitats indígenes.**

4. DISCUSSIÓ

Fins a quin punt estem incorporant aquesta visió en les entitats que treballem a Catalunya la defensa del territori, contra el poder corporatiu, des dels Ecofeminismes, amb persones defensores, comunitats indígenes, etc.?

L'experiència del Mar Menor és que arran dels desastres en biodiversitat en la llacuna, es va començar un procés de denúncia ciutadana i es va redactar una proposta de llei per a dotar de personalitat jurídica a la

Mar. Es van ajuntar més de les signatures necessàries per a la Iniciativa Legislativa Popular (ILP) gràcies a la relació cultural i sentimental entre la població de Múrcia i la Ilacuna. La llei ha estat recorreguda al constitucional i pendent de resolució, i fa poc s'ha desenvolupat reglamentàriament la llei.

Aquí es plantegen accions de sensibilització de cara a la població sobre què és la personalitat jurídica de la naturalesa, o quines implicacions té, i com es relaciona amb les cosmovisions de les comunitats a Amèrica Llatina.

És important, no que la naturalesa entri en el dret, **sinó que el dret explori la dicotomia societat/cultura-naturalesa**. En el cas de la Mar Menor, **la visió encara separa molt la humanitat de la Ilacuna**, no s'està protegint un estil de vida o una manera de viure com passa amb les comunitats indígenes.

La constitució de Colòmbia va ser molt transgressora en el seu moment perquè va haver-hi una pressió alta de les comunitats. Ara, però, encara que cada comunitat tingui taules de concertació, que ja és complicat que es constitueixin, els reglaments pactats no s'implementen. Fins al 2022 no es va constituir la comissió de defensa del Riu Atrato, encara que aquest riu estava dotat d'una declaratòria des de 2016. **Parlar dels drets de la naturalesa és transgressor perquè és decolonial i perquè no és naturalista, sinó holística, i la tradició jurídica occidental és antropocèntrica**. Però, encara que hi hagi legislacions, l'important és veure fins a quin punt són efectives per a la protecció dels drets de les comunitats, si aquestes figures legals s'implementen o no.

A Colòmbia, tot i que aquesta declaració del tribunal administratiu de revocació de títols miners, des del poder executiu s'ha dit que les revocacions estaran per veure, tot i que aquestes mesures havien estat banderes en la campanya electoral del nou govern.

Es proposa seguir de prop en l'estat espanyol, la implementació de la legislació en la Mar Menor, el recorregut del recurs i el seu desenvolupament reglamentari.

És crucial la construcció de dret dels pobles i aquest pluralisme jurídic des de baix, aquestes translacions Nord-Sud són molt importants. Luis Hernández Zubizarreta ens diu que el marc és important; també és rellevant al pensar en els avanços en dret, no oblidar l'asimetria normativa, on els drets de les persones i la naturalesa se situen sota els interessos de les corporacions. Com podríem vincular-los amb les lluites contra el poder corporatiu, quines aportacions ens poden donar com a mecanismes de prevenció? Les empreses hauries d'operar de manera preventiva abans d'entrar a actuar en aquesta mena d'ecosistemes?

Estem veient de mesures de compensació d'emissions contra el canvi climàtic, de creació de reserves en la biosfera, també des d'aquesta mirada antropocèntrica. Fins a quin punt la declaració de la personalitat jurídica de la naturalesa pot anar en contra dels mateixos pobles que ho habiten? Això és un **risc, que es desplacin a les persones que habiten aquests territoris. Hi ha aquest risc de mirada conservacionista**.

El front de pobles en Poblá i Morelos, a Mèxic, una de les seves lluites principals és per a la denúncia d'una consulta prèvia que ells consideren que va ser falsa, però que el govern va utilitzar per a legitimar el megaprojecte, i que veiem que està passant més. Veiem com s'usa aquests mecanismes construïts des de baix, per part del govern, per a legitimar accions que es giren en contra.

Actualment, **ja existeixen mesures de protecció ambientals, però veiem que en casos no són suficients**. El que resulta interessant dels drets de la naturalesa és la **perspectiva integral i decolonial**, que es protegeix no sols la naturalesa en si sinó també un estil de vida, una cosmovisió, per la qual cosa pot fer que es blindi no sols a nivell jurídic, sinó també **a nivell de compromís de la gent amb el territori en concret**.

La qüestió és com podem emprar-ho més enllà d'una eina jurídica. Com connecta aquesta visió filosòfica-jurídica amb altres moviments, com el Ecofeminista? Té un potencial discursiu-estratègic?

No s'ha de mirar de manera racional i utilitarista als espais que volem protegir. Nosaltres som només una part dels espais, cal entrar en diàleg amb els territoris. Cal buscar en cada territori la mirada pertanyent.

Existeix un problema per a constituir-se com a resguards indígenes, perquè hi ha una necessitat de les comunitats d'accedir a l'Arxiu d'Índies a Sevilla, on es guarden els títols colonials originals. Ens plantejem fins a quin punt podem donar suport a aquests col·lectius

La dimensió col·lectiva dels drets, la responsabilització de les empreses per vulneracions de drets humans o de la naturalesa o els drets de la naturalesa no formen part del currículum universitari de Dret. També es podrien plantejar accions formatives de manera conjunta amb les universitats.

Es planteja un dubte al final de la sessió. Hem d'usar la terminologia de Drets de la naturalesa o de personalitat jurídica de la naturalesa o dels ecosistemes? Aquesta discussió és fonamental per a continuar endavant. A l'Equador va haver-hi un debat molt llarg sobre aquesta temàtica i la denominació segueix la tradició andina.

5. RESUM FINAL

CONCLUSIONS

- a) És important que el dret explori la dicotomia societat/cultura-naturalesa
- b) El reconeixement dels drets de la naturalesa, entre ells, de la personalitat jurídica, resulta interessant per la seva perspectiva decolonial i integral, que no protegeix solament la naturalesa, sinó també un estil de vida, i que no suposa un blindatge sol a nivell jurídic, sinó que suposa també un compromís de la població amb el territori en concret.
- c) És necessari emprar aquesta nova concepció més enllà del seu vessant com a eina jurídica. Té potencial discursiu o estratègic?
- d) El reconeixement dels drets de la naturalesa són un avanç important, però necessitem continuar avançant amb una mirada integral a les realitats dels col·lectius, nacionalitats i comunitats indígenes, que incloguin una mirada a la pluriversitat.

REPTES

- e) Ja hi ha regulacions que protegeixen la majoria d'espais que es podrien protegir sota aquestes figures. És necessari analitzar quines novetats representen aquestes formes jurídiques respecte proteccions ambientals ja existents que estan o no estan funcionant.

- f) Davant els avanços normatius com els drets de la naturalesa, és important no oblidar l'asimetria normativa entre els drets col·lectius i de les persones enfront dels interessos corporatius i la *lex mercatoria*.
- g) És necessari tenir en compte que existeix el risc de la mirada conservacionista, que es desplacin les persones que habiten aquests territoris amb el pretext de conservar-los

ACCIONS

- h) Donar suport als col·lectius que es busquen realitzar declaratòries en els seus territoris. Una possibilitat és brindar suport a les comunitats, col·lectius i nacionalitats indígenes que necessiten accés als títols colonials originals del Registre d'Índies per a constituir-se com a resguards indígenes o figures anàlogues.
- i) La dimensió col·lectiva dels drets, la responsabilització de les empreses per vulneracions de drets humans o els drets de la naturalesa no formen part del currículum universitari, en Dret o altres disciplines. És necessari plantejar accions de formació i incidència per a incloure aspectes dels drets en les universitats.
- j) És necessari dur a terme una major sensibilització a la ciutadania respecte dels drets de la naturalesa, el seu origen i utilitat. També pot ser convenient formar a col·lectius en defensa del territori que es puguin beneficiar d'accions similars.
- k) Fer més seguiments de casos, tant de declaratòries de personalitat jurídica a Amèrica Llatina com a casos locals a Catalunya i l'Estat espanyol. En concret, es proposa seguir de prop en l'estat espanyol, la implementació de la legislació en la Mar Menor, el recorregut del recurs i el seu desenvolupament reglamentari.
- l) Plantejar aquestes temàtiques en els altres espais on participem com a col·lectius, o a actors amb qui normalment no interactuem.

Maig 2023

Amb el suport de:

Relatoria elaborada per:

El contingut d'aquesta publicació és responsabilitat exclusiva de l'Observatori DESC i no reflecteix necessàriament l'opinió de l'ACCD ni de la Generalitat de Catalunya.